

Ruske hibridne aktivnosti na Zapadnom Balkanu

Igra u sjenkama

STUDIJA

Ruske hibridne aktivnosti na Zapadnom Balkanu

IGRA U SJENKAMA

Sadržaj

---

1. UVOD	4
<hr/>	
2. MEKA MOĆ	6
<hr/>	
2.1. Korijeni meke moći	6
2.2. Meka moć	8
2.3. Cenzura, AI i službe	9
2.4. BRIKS - Afrika - Novi ruski poredak	10
2.5. Dezinformacije u EU - Digital Service Act	12
2.6. Srpska veza	13
<hr/>	
3. ZAPADNI BALKAN	16
<hr/>	
3.1. Suverenizam	16
3.2. Srbija	17
3.3. Stari narativi	20
3.4. Kosovo - Zapadni Balkan i doktrina Gerasimov	21
<hr/>	
4. CRNA GORA	24
<hr/>	
4.1. Demografija i ekonomija	24
4.2. Crna Gora - ruski uticaj nakon agresije	24
4.3. SPC – RPC	26
4.4. Relativizacija pokušaja terorizma	29
<hr/>	
5. ZAKLJUČAK	30
<hr/>	
6. REFERENCE	32
<hr/>	

---

1. Uvod

Iako se Zapadni Balkan (ZB) geo-strateški nalazi izvan onoga što Rusija smatra svojom neposrednom sferom interesa, Kremlje je iskoristio sve pogodnosti koje pruža regionalni ambijent za povećanje svog prisustva kako bi zaštitio projektovane interese i promovisao svoje narative. Finansijski ne previše zahtjevne asimetrične operacije u informacionom prostoru, uključujući kampanje dezinformisanja, sajber napade i tajne operacije, uz podršku proksi organizacija i korišćenje političkog i ekonomskog uticaja, pokazale su se efikasnim u iskorišćavanju strukturnih ranjivosti, društvenih i političkih podjela u zemljama Zapadnog Balkana. Rusija je sa različitim intenzitetom i promjenljivim uspjehom koristila hibridne strategije kako bi bio očuvan status quo na Kosovu i u Bosni i Hercegovini, podrivajući evropske i evroatlantske ambicije država regiona. Osnovni ciljevi Kremlja na Zapadnom Balkanu mogu se posmatrati kroz prizmu ambicije za globalnim projektovanjem statusa velike sile, a to čini opstruiranjem procesa evroatlantskih integracija u regionu, podsticanjem negativnih stavova prema NATO i EU i izazivanjem nestabilnosti, kao i instrumentalizovanjem neriješenih pitanja u regionu, u prvom redu pitanja Kosova kako bi se argumentovala ruska spoljna politika koja podrazumijeva dominaciju u tzv. bliskom inostranstvu.

Moćno sredstvo uticaja u regionu je i Ruska pravoslavna crkva (RPC) koja promoviše panslavizam i vrijednosti pravoslavnog hrišćanstva s ciljem jačanja veza Kremlja sa velikodostojnicima Srpske pravoslavne crkve (SPC), političkim liderima, organizacijama i pojedincima u Srbiji, Bosni i Hercegovini (BiH) (prvenstveno u entitetu Republika Srpska) i Crnoj Gori.

Značajno je istaći da analiza ciljeva koje Rusija želi postići na Zapadnom Balkanu mora uzeti u obzir kontekst promijenjenih geopolitičkih okolnosti nakon ruske invazije na Ukrajinu. Odnosi Ruske Federacije sa Srbijom, Bosnom i Hercegovinom i Crnom Gorom, uglavnom su zasnovani na oportunističkom pristupu u zavisnosti od fragmentiranih ulaznih tačaka uticaja u svakoj od tih zemalja. Izbor instrumenata koje zvanična Moskva koristi za uticaj u državama regiona direktno zavisi od uglavnom ograničenih interesa koje ima u svakoj od njih.

Uticaj Rusije u regionu je uočljiv u djelovanju prosrpskih političkih subjekata, koji svoje aktivnosti baziraju na narativu o istorijskim i neraskidivim vezama sa Rusijom. Tačke ulaza za ruski uticaj su najrasprostranjenije u Srbiji i u osnovi su kompenzacija za ruske stavove o Kosovu, ali i BiH, odnosno entitetu Republika Srpska, a manifestuju se kroz podršku Kremlja predsjedniku Miloradu Dodiku. Konekcije Moskve sa Srpskom pravoslavnom crkvom, koje su sveobuhvatne i višeslojne, a nijesu vezane isključivo za vjersku komponentu i odnose RPC sa SPC, značajan su kanal za širenje ruskog uticaja u regionu. Politički procesi koji su obilježili crnogorski društveni pejzaž u posljednje tri godine u značajnoj mjeri su olakšali djelovanje različitih ruskih ekspozitura i u Crnoj Gori.

Digitalni forenzički centar (DFC) je u svojim ranijim materijalima više puta konstatovao da je oblast medija, te razni vidovi propagande i širenja dezinformacija polje na kojem je Kremlj imao najviše uspjeha u proteklom periodu kada je region Zapadnog Balkana u pitanju. Propagandni sadržaji plasiraju se preko portala, lokalnih tabloida i tzv. tradicionalnih medija i društvenih mreža koje finansira Ruska Federacija. Tolerisanjem proruske propagande, vladajuće strukture u većini država regionala, (uprkos razlikama među njima), doprinose snažnjem prodoru ruskog uticaja. Međutim, razlike između njih su bile uočljive i nakon ruske invazije na Ukrajinu. S jedne strane imamo Crnu Goru koja je potpuno usklađena sa sankcijama EU prema Rusiji od 2014. godine, dok Srbija od-bija da uvede bilo kakve sankcije Rusiji. Ni BiH se nije pridružila sankcijama EU zbog protivljenja entiteta Republika Srpska. Štaviše, njen lider Milorad Dodik pokušao je da intenzivira ekonomске odnose sa Rusijom. Ipak, sve tri zemlje su osudile rusku agresiju u Rezoluciji Generalne skupštine Ujedinjenih nacija (UN) u martu 2022. godine.

Ruski prođor u lokalne informacione sisteme na Zapadnom Balkanu olakšava činjenica da anti-zapadni narativi koje Rusija plasira već imaju značajan broj pri-stalica, a njihovi efekti su multiplikovani zahvaljujući aktivnom doprinosu lokalnih, državnih i nevladinih subjekata koji svjesno i dobrovoljno promovišu interese Rusije širom regionala. Tome u značajnoj mjeri doprinosi rast evroskepticizma na regionalnom nivou, koji je podstaknut razočaranjem zbog dugotrajnog procesa evropskih integracija i sve evidentnijih nedoumica u okviru EU vezanih za politiku proširenja. U takvoj atmosferi, uz pogodno političko okruženje, u regionu je omogućeno uspješno kreiranje narativa sračunatih na zamagljivanje granice između mišljenja i činjenica. Takođe, filtrirani su i kroz tradicionalne medije i društvene mreže i podržani aktivnostima lokalnih političkih, kulturnih i ekonomskih aktera. Njihov cilj je podrivanje evropskih i evroatlantskih perspektiva država Zapadnog Balkana, podsticanje nacionalnih i vjerskih tenzija među različitim zajednicama, ohrabruvanje kvazipatriotskih nacionalističkih pokreta i organizacija, te narušavanje lokalnog medijskog ekosistema, kako bi se Rusija predstavila kao politička, vojna i ekomska alternativa Zapadu.

---

2. Meka moć

2.1. Korijeni meke moći

Djelovanje ruske meke moći u ranijem periodu, odnosno mapiranje ključnih subjekata u regionu i Crnoj Gori, prikazano je u DFC studiji *Uloga Rusije na Balkanu – Slučaj Crna Gora*, kao i u analizi *Sjenke Ukrajine nad Crnom Gorom*. Cilj najnovije studije je da ukaže na djelovanje Rusije u Evropi i regionu Zapadnog Balkana (ZB) nakon ruske agresije na Ukrajinu 24. februara 2022. godine kroz kombinaciju političkih, vojnih, diplomatskih i kulturnih sredstava u ostvarivanju strateških ciljeva Ruske Federacije.

Fokus dokumenta biće i prezentacija djelovanja Moskve u novim geopolitičkim okolnostima kako na unutrašnjem planu, tako i regionalno, uz povlačenje paralele između ruskih hibridnih aktivnosti sa naglaskom na Ukrajinu i region Zapadnog Balkana. Takođe, nove geopolitičke okolnosti čine da Rusija proširuje strategiju stvaranja multipolarizma, pa afrički kontinent i BRIKS dobijaju novi značaj u okviru projektovanja moći, ali i odnosa sa političkim zapadom.

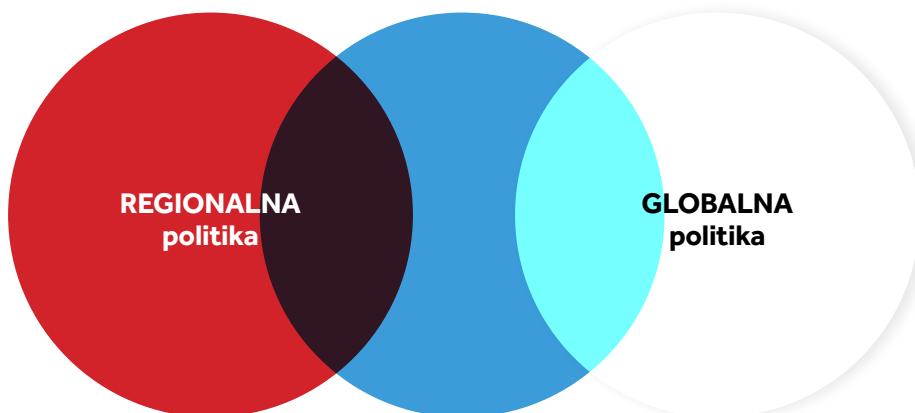
Širenje uticaja Rusije i hibridne aktivnosti prema susjednim državama, EU i Americi vezuju se za dolazak na vlast Vladimira Putina 1999. godine. Njegov govor sa Minhenske bezbjednosne konferencije 2007. godine¹ smatra se uvodom u novu geopolitičku projekciju ruske moći nakon raspada Sovjetskog Saveza.

U kontekstu ruske meke moći i hibridnog ratovanja najčešće se razmatra *Gerasimovljeva doktrina*, koja je dobila naziv po tvorcu i aktuelnom načelniku Generalštaba Oružanih snaga Ruske Federacije Valeriju Gerasimovu. Međutim, često se zaboravlja da je toj doktrini, koja obuhvata operativno kombinovanje tvrde i meke moći, informacionog prostora i medija prethodila *Primakovljeva politička doktrina* koja je u strateškom smislu postavila temelje i pravce djelovanja ruske države. *Primakovljeva doktrina* je dobila imo po Evgeniju Primakovu, ministru spoljnih poslova Ruske Federacije iz 1996. godine. Taj politički narativ počiva na multipolarnom svijetu bez američke dominacije, u kojem će Rusija biti priznata kao svjetska nuklearna supersila sa mogućnostima da povrati sovjetski prostor izgubljen poslije raspada Sovjetskog Saveza.

Period nakon agresije na Ukrajinu učvrstio je pravce djelovanja u okvirima Primakovljeve doktrine i u prvi plan stavio multipolarizam, odnosno svijet u kojem Rusija svoje mjesto traži kao jedna od svjetskih supersila.

PRIMAKOVLJEVA DOKTRINA

pravci djelovanja

Poslije invazije na Ukrajinu, Zapad je uveo niz sankcija koje imaju za cilj zaustavljanje ruske ratne mašinerije i onesposobljavanje finansijskih tokova rata i agresorskih poduhvata. Osim kompletнnog državnog i političkog vrha, sankcije su obuhvatile i ruske propagandiste, kao i pojedince koji preko državnih glasila promovišu rusku agresorsku propagandu prema Ukrajini. Uкупna vrijednost zamrznutih sredstava unutar EU iznosi 21,5 milijardi eura, uz dodatnih 300 milijardi eura ruske Centralne banke.²

Uslijed neuspjeha ruske vojske da zauzme Kijev i povlačenja iz kijevske oblasti, kao i kontraofanzive vojske Ukrajine u Harkivu i Hersonu, vojni strateški ciljevi se mijenjaju, koncentracija ratnih napora se svodi na Donjeck i Lugansk, ali se mijenja i spoljnopolitička strategija u odnosima sa Zapadom. Rusija se trudi da zadrži sfere uticaja unutar EU koje su postojale prije agresije. To je uočljivo na primjeru Mađarske, koja je jedina članica EU koja nije pružila vojnu pomoć Ukrajini.

Odluka Evropske unije da do 2027. godine obustavi kupovinu ruskog gasa i izgradi veći broj terminala za tečni gas (LNG) u evropskim lukama doprinijela je tome da Rusija u vremenu sankcija i diplomatske blokade razmišlja o novim ekonomskim i strateškim pravcima u svojoj politici, uporno pokušavajući da osnaži svoju ekonomiju kroz prodaju gasa. Na dvodnevnom sastanku predsjednika Rusije Vladimira Putina i Kine Si Činpinga, 21.03. 2023 godine, dogovorena je izgradnja novog gasovoda između Rusije i Kine - Snaga Sibira 2, koji bi mogao tek nakon 2030. godine mogla da dostavi Kini preko Mongolije preko 50 milijardi kubnih metara gasa. Pitanje koje se postavlja je održivost tog gasovoda, jer Rusija već snabdijeva Kinu dovoljnim količinama gasa, a i Kina je diversifikovala svoje snabdjevače gasom.

Sagledavajući aktuelne političke i ekonomske relacije između Rusije i Zapada, kao i razvoj događaja u Ukrajini, jasno je da ni kraj rata neće *otopiti*

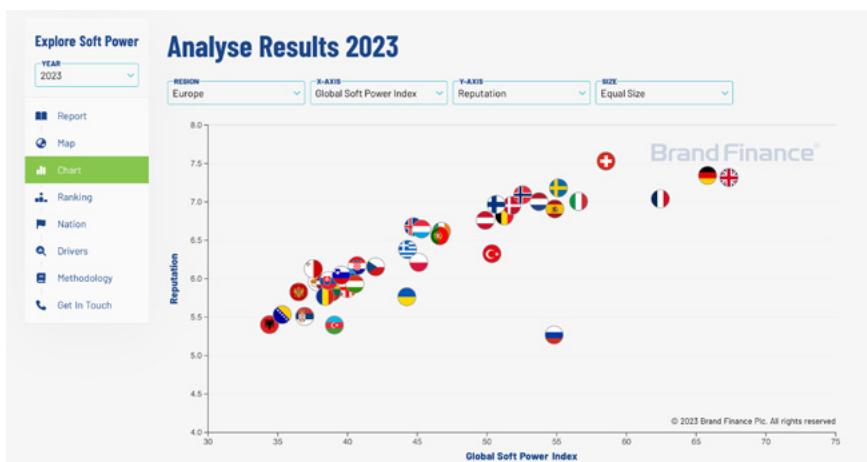
njihove odnose. Jedinstvo NATO, pokazano na samitu u Viljnušu, kao i izjava generalnog sekretara NATO Jensa Stoltenberga da je Ukrajini mjesto u NATO nakon završetka rata, ukazuju da se EU i NATO spremaju na drugačije, hladnoratovske odnose sa Moskvom, u okviru kojih će i drugi geopolitički akteri, prije svega Kina i Indija, činiti dio kompleksne slagalice.

2.2. **Meka moć**

Poslije COVID-19 krize, koja je uticala na poremećaj svih sfera društvenog života, a pogotovo na turizam i trgovinu, svjetske sile su pokušale da kroz projekciju meke moći povrate uticaj koji su imale prije zdravstvene krize. Kako je značaj Rusije nakon agresije na Ukrajinu u geopolitičkim okolnostima bio u centru pažnje, tako je i indeks meke moći, odnosno percepcija drugih država o poziciji Rusije u geopolitičkom poretku opadala. U okviru Globalnog Indeksa meke moći, reputacija Rusije, kao jedan od indikatora projekcije moći u 2023. godini je sa 23. pala na 105. mjesto, što je rezultiralo erozijom globalnog indeksa meke moći, odnosno pada na 13. mjesto.³

U ekonomskim okvirima, odnose EU i Rusije odslikavaju i trgovinski odnosi. Od februara 2022. do juna 2023. godine, vrijednost uvoza u EU iz Rusije opala je za 84%. Takođe, uvoz naftnih proizvoda iz Rusije u EU, od prvog kvartala 2022. do prvog kvartala 2023. godine, pao je sa 29% na 2%.⁴

Izmijenjene geopolitičke okolnosti uslijed rata u Ukrajini doprinijele su da Rusija svoj narativ o multipolarnom svijetu pretežno plasira kroz državne medije i propagandna glasila. Multipolarni svjetski poredak postao je jedan od najvažnijih aspekata ruske meke moći na globalnoj sceni i važan instrument za očuvanje njihovog međunarodnog uticaja. Taj model zasniva se na podjeli svijeta po modelu *suverenizma*, ideje da svjetske sile koje imaju energetske i nuklearne kapacitete po automatizmu imaju prava da kroje svijet i neposredno okruženje po svojoj mjeri, a da demokratske i ekonomske slobode, kao univerzalne vrijednosti, predstavljaju prijetnju takvom modelu vladanja. Nadovezujući se na Primakovljevu doktrinu, Aleksandar Dugin, marginalna ličnost za vrijeme Jelčinove vladavine (1991 – 1999 godine) postao je značajna figura u artikulisanju ideooloških i geostrateških stavova Putinove Rusije. U svom djelu *Osnovi geopolitike – Geopolitička budućnost Rusije*, Dugin naglašava evroazijsku komponentu razvoja Rusije u novim geopolitičkim okolnostima i bazira je na svojoj interpretaciji neonacizma. Duginova interpretacija novog svjetskog poretku bazira se na teoriji *dvije istine*, tj. da ne postoji jedna univerzalna istina već više njih u zavisnosti od načina uređenja multipolarnog poretku. Takođe, Vladimir Putin u ideoološkoj osnovi za invaziju na Ukrajinu koristi Duginovu teoriju sukoba civilizacija, u kojoj Rusija ima ulogu novog Rima, odnosno duginovsko opažanje da je Moskva nasljednik Rimskog i Vizantijskog Carstva dovoljno moćna da se suprotstavi liberalizmu, multikulturalizmu i progresivnim vrijednostima.

2.3. Cenzura, AI i službe

Glavnu ulogu za oblikovanje medijskog prostora i sadržaja na društvenim mrežama u Rusiji ima Roskomnadzor - Federalna služba za nadzor komunikacija, informacionih tehnologija i masovnih medija. Ta agencija je formirana kao izvršno tijelo zaduženo za nadzor masovnih komunikacija. Osnovana 2008. godine, Roskomnadzor je po strukturi, tehnološkim karakteristikama i implementacionim planovima, vladina agencija koja se koristi kao instrument unutrašnje kontrole društveno-političkih dešavanja u Ruskoj Federaciji. Roskomnadzor je godinama ručno pretraživao informacije o potencijalnim opasnostima u onlajn prostoru koje je definisao Kremlj. Međutim, curenje informacija iz ruskog Centra za radiofrekventnost i elektroniku (GRFC), do kojih je došao *Istories*, ukazuje na obim operacija koje je Roskomnadzor preuzeo za kontrolu onlajn prostora. Otkriveno je da GRFC razvija sistem vještačke inteligencije koji automatizovano analizira medijske materijale i pretražuje informacije na internetu koje mogu izazvati tenzije u ruskom društvu. Naziv sistema je *Vepr* (Венръ). Njegova glavna zaduženja su analiza materijala na društvenim mrežama i masovnim medijima i na temelju te analize identifikacija takozvanih tačaka potencijalnih tenzija, odnosno širenje publikacija koje mogu izazvati društvenu reakciju, kao i izgradnju modela koji prognozira društvene i političke dinamike, kako bi se zatim ti podaci prenijeli strukturama koje vrše nadzor.⁵

U skladu sa ideološkim ciljevima Ruske Federacije, sistem vještačke inteligencije Vepr je dobio određene tehničke propozicije koje mu omogućavaju da se fokusira na zadate teme, odnosno da prati prioritetne zadatke u onlajn sferi kako bi Roskomnadzor mogao lakše da identificuje i neutrališe izvore takvih informacija.

Teme za praćenje su: raspoloženje za proteste i mogućnosti destabilizacije ruskog društva, negativan stav prema vodećim državnim ličnostima, državnim strukturama i međunarodnim organizacijama, laži o vodećim državnim figurama, kao i o državi i zemlji u cjelini, teme o nesistemskoj opoziciji, sankcijama i potkopavanju i blaćenju *tradicionalnih vrijednosti*. Na kraju, tehnička dokumenta AI Vepr navode da Roskomnadzor želi, uz pomoć AI sistema, dobiti potpunu sliku integrisanosti društva, uključujući i socijalne karakteristike pojedinaca, kao i psihološke portrete onih koji distribuiraju informa-

*Mreža za praćenje informacija koje vlasti smatraju zabranjenim
(Skrinšot iz interne prezentacije GRFC)*

cije stvorene na društvenim mrežama. Ako je izvor medij, Roskomnadzor će provjeriti finansiranje u skladu sa zakonima o stranim agentima. Stoga, glavni rad cenzorskih tijela usmjeren je na prevenciju, odnosno distributera informacija, a ne na konzumante.

Takođe, Ruska agencija za nadzor elektronskih komunikacija Roskomnadzor, lansirala je AI softver Oculus koji pretražuje zabranjeni sadržaj na društvenim mrežama i ima mogućnost analize 200.000 slika dnevno. Po Roskomnadzoru, novi sistem neće pratiti samo lažne vijesti već i ekstremističke narative, pa će se na udaru ovog sistema naći i širenje *LGBT propagande* i ostali zabranjeni sadržaji. Suštinski, iz svog iskustva, Rusija razumije značaj društvenih mreža i snagu koju one imaju, pa stoga želi uspostaviti apsolutnu kontrolu sadržaja i narativa koji se kreiraju, ne birajući sredstva, u ovom slučaju kombinujući represivni aparat i najnovije tehnologije.⁶

Angažovanjem i upotrebom najsavremenije tehnologije vlast se pokušava zaštititi od bilo kakvih previranja i društveno-političkih promjena. Strah od nezadovoljstva specijalnom vojnom operacijom doveo je i do donošenja novog zakona koji predviđa drakonske kazne u slučaju javnog iskazivanja nezadovoljstva ratom, odnosno bilo kakve kritike prema političkom i vojnem vrhu. Tako je Ruska duma 4. marta 2022. godine usvojila zakon kojim se predviđa kazna od 15 godina zatvora za širenje lažnih vijesti o ruskoj vojsci. Po novom zakonu, državni tužilac može da zatvori svaki medij koji širi lažne vijesti o vojsci ili je diskredituje, širi anti-ratne stavove, poziva na proteste ili pokazuje nepoštovanje prema vlastima.⁷

2.4. **Briks - Afrika – Novi ruski poredak**

Da bi se Rusija projektovala kao jedan od ključnih geopolitičkih subjekata, uprkos američkim i EU sankcijama, potreban joj je novi okvir za djelovanje. Aktualizovanje priče o značaju BRIKS, ekonomskog foruma koji čine Brazil, Rusija, Indija, Kina i Južnoafrička Republika, poslužilo je kao instrument Rusije u nadmetanju sa Zapadom. Samo u periodu od 1. januara do 15. oktobra 2023. godine rusko propagandno glasilo *Russia Today* u Srbiji imalo je 406 tekstova u kojima se BRIKS pominje kao glavna tema. Drugo rusko vladino glasilo *Sputnjik* Srbija u istom periodu imalo je 322 teksta sa temom BRIKS.

Glavni ekonomski ciljevi BRIKS podrazumijevaju stvaranje saveza koji bi bio protivteža zemljama G7. Ekonomski posmatrano, zemlje BRIKS su već 2014. godine osnovalе Razvojnu banku sa početnim kapitalom od 50 milijardi dolara, koja u današnje vrijeme treba da posluži ovim državama kao kontrateža Svjetskoj banci i MMF. Međutim, Rusija je u okviru ovog foruma pokrenula i proces dedolarizacije, koji podrazumijeva da spoljni dugovi država koje ekonomski sarađuju sa BRIKS nijesu izraženi u najjačoj svjetskoj valuti, dolaru, već u nacionalnoj valuti država članica BRIKS.⁸

Suštinski, Rusija pokušava umrežavanje država koje imaju sirovine i prerađivačku industriju, kako bi stvorila prepostavke da hranu i druge sirovine koristi u geopolitičkom nadmetanju sa Zapadom.

Najbolji primjer nove ruske prakse je naoružavanje izvoza hrane, odnosno blokiranje izvoza ukrajinskog žita za afričke države i stvaranje zavisnosti od ruskog žita. Već 17. jula 2023. godine Rusija je najavila da će blokirati izvoz žita iz Ukrajine. Ruska crnomorska flota blokirala je izlaz trgovackim brodovima iz Ukrajine i na taj način suspendovala svoje učešće u Crnomorskom sporazumu o izvozu žita. Izgovor za ovakav potez bio je da Zapad i UN nijesu ispunile uslove kako bi sporazum nastavio da važi.⁹

Međutim, blokada sporazuma o žitu je bila samo uvod u veću globalnu igru Rusije u instrumentalizaciji hrane i svjetske trgovine. Tako je Rusija 27- 28. jula 2023. godine organizovala samit Afrika – Rusija, tokom kojeg je glavna tema bila isporuka žita afričkom kontinentu. Putin je obećao besplatno žito za šest afričkih država, promovišući Rusiju kao državu koja bez interesa gleda na afrički kontinent, ali prije svega kao pomogača u dekolonizaciji Afrike, kao još jednog narativa o Rusiji kao stožeru antiimperijalizma.¹⁰

Indikativno je koje su sve afričke države doobile obećanje za besplatno žito. Osim Malija, Centralnoafričke republike i Eritreje, koje već koriste usluge ruskih plaćeničkih paravojnih struktura tipa Wagner za očuvanje režima u tim zemljama, na spisku se našla i Burkina Faso u kojoj je vojna junta izvršila puč i izbacila predsjednika Paul-Henri Sandaogo Damiba. Putin je na samitu u St. Peterburgu imao bilateralni susret sa vojnim vođom pobune u Burkini Faso, Ibrahimom Traoreom. Davanjem podrške puču, Rusija hibridno, ali prije svega asimetrično, djeluje na afričkom kontinentu i kroz narativ o

Vladimir Putin i Ibrahim Traore

dekolonizaciji Afrike promoviše i druge vojne hunte u Zapadnoj Africi kako bi, izazivajući nestabilnost afričkog kontinenta, izvršila pritisak na politički Zapad i skrenula pažnju sa sve veće krize u Ukrajini.

2.5. **Dezinformacije u EU – Digital Service Act**

Ruske dezinformacione kampanje od početka invazije na Ukrajinu dosegle su 165 miliona korisnika unutar Evropske unije na svim društvenim mrežama, sa naznakama da je taj broj veći u 2023. godini, imajući u vidu izmijenjene uslove korišćenja koji su se dogodili sa Twiterom, odnosno X, nakon kupovine Elona Masku.

U skladu sa smjernicama Evropske komisije, najznačajnije društvene mreže potpisale su Kodeks prakse o dezinformacijama, a nakon toga EU je 25. avgusta 2023. godine donijela *Akt o digitalnim uslugama (Digital Service Act)* koji je poslužio da se utvrdi analiza rizika od ruskih dezinformacija. Prema tom Aktu onlajn platforme moraju implementirati načine za sprječavanje i uklanjanje objava koje sadrže ilegalne proizvode, usluge ili sadržaje, istovremeno pružajući korisnicima sredstva da prijave takve sadržaje. Glavna saznanja iz analize pokazuju da je prokremaljska propaganda imala 16 miliardi pregleda unutar EU. Narastajući ekosistem proruskih naloga se udvostručio od početka invazije, tako je Meta postala najznačajnija platforma za narrative. Neke društvene mreže bilježe trostruki rast pretplatnika, kao što je Telegram, dok se broj pretplatnika na Tik Toku udvostručio. Na YouTube, broj pretplatnika tzv. Z kanala uvećao se za 90%.

Osim izmjene uslova korišćenja koji se tiču ruskih državnih medija i negiranja zločina, društvene mreže su koristile stare odredbe o uslovima korišćenja koje se tiču govora mržnje i pozivanja na nasilje, ali su se uslovi kao i ranije primjenjivali nekonistentno i nijesu dali željeni efekat u borbi protiv propagande. Štaviše, usko određeni uslovi korišćenja omogućili su da dezinformacione kampanje prođu nekažnjeno ili da se sa lakoćom zaobiđu pravila koja su postavile društvene mreže. Generalni zaključak je da ruske info operacije predstavljaju ozbiljnu prijetnju javnoj bezbjednosti, temeljnim pravima, ali i javnom diskursu.¹¹

Kako je ruska propaganda višesmjerna i višekanalna, tako je u okolnostima rata, u okvirima operacija uticaja, došlo do poplave vojnih blogera *Milblogger* i takozvanih Z kanala koji služe za *bustovanje* ratne propagande na društvenim mrežama i preuveličavanje ruskih ratnih uspjeha. Austrijsko Ministarstvo odbrane je objavilo video sa mapom ekosistema Z kanala i blogera povezanih sa zvaničnim proruskim narativima. Na mapi se našao i propagandni portal iz Crne Gore *IN4S* koji, osim što je nosilac proruske propagande, promoviše i jedinog izvještača iz Crne Gore sa ukrajinskog ratišta, Igora Damjanovića. On na svom Telegram kanalu redovno obavještava pretplatnike o ratnim dejstvima ruske vojske. Njegov kanal ima više od 18 hiljada pretplatnika.¹²

2.6. Srpska veza

Zvanična Srbija je 2019. godine uspostavila kontakte sa Aleksandrom Duginom koji je 24. novembra 2019. godine, zajedno sa tadašnjim ministrom odbrane Srbije Aleksandrom Vulinom, otvorio izložbu *Odrana* 78 posvećenu obilježavanju 20-te godišnjice od NATO intervencije u SRJ. Centralni dio Duginove izjave je da su *Srbi 1999. godine probudili multipolarni svijet*. Izjava se i danas nalazi na sajtu Ministarstva odbrane Srbije, a činjenica da je tadašnji ministar odbrane, a donedavni šef Bezbjednosno informativne agencije (BIA) Aleksandar Vulin, aktuelni promotor vrijednosti multipolarizma umnogome objašnjava aktuelnu poziciju Srbije oko sankcija Rusiji.¹³

Značaj Srbije u okvirima ruskog koncepta multipolarnosti je veoma izražen. Osim Mađarske, u čijem slučaju se konkretno ne pominje multipolarizam već suverenizam u odlučivanju, što je i mađarski ministar spoljnih poslova istakao kao važnu okosnicu nezavisne spoljne politike Mađarske na 2BS Forumu 2023, u Srbiji se aktivno radi na promovisanju ovog koncepta. Tako je u organizaciji Međunarodnog evroazijskog pokreta iz Moskve, 28.septembra

Austrijsko Ministarstvo odbrane je objavilo video sa mapom ekosistema Z kanala i blogera povezanih sa zvaničnim proruskim narativima. Na mapi se našao i propagandni portal iz Crne Gore IN4S koji, osim što je nosilac proruske propagande, promoviše i jedinog izvještača iz Crne Gore sa ukrajinskog ratišta, Igora Damjanovića. On na svom Telegram kanalu redovno obavlja preplatnike o ratnim dejstvima ruske vojske. Njegov kanal ima više od 18 hiljada preplatnika.

Dugin i Vulin na otvaranju izložbe Odbrana 78, 24.11.2021.godine

2023. godine održan skup *Zapadne sankcije kao geopolitički instrument neokolonijalizma*. Na skupu su učestvovali ambasadori Rusije, Venecuele i Kube, kao i protođakon Srpske pravoslavne crkve Bojan Čećar.

Nije slučajno da su zapadne sankcije bile glavna tema ovakvog skupa. Obzirom da se Srbija nije pridružila sankcijama EU protiv Rusije, taj događaj se može percipirati kao dodatni pritisak Rusije na vlast u Beogradu. Činjenica da je skupu u onlajn formatu prisustvovao glavni ideolog evroazijskog unionizma Aleksandar Dugin umnogome govori o važnosti spoljнополитичке pozicije Srbije za Moskvu u aktuelnom momentu. Rusija poziciju vojne neutral-

**Међународни евразијски покрет
Москва/Београд**

Вас позива

на научно-практичну конференцију:
**Западне санкције као
геополитички механизам
неоколонијализма**

**у четвртак,
28. септембра, 2023. од 10ч**
**у хотелу Москва (сала Москва)
ул. Балканска, 1**

Добродошли!

Учесници:
Н. Е. Александар Боџан-Харченко (РФ)
Н.Е. Димас Алваренга Гера (Венецуела)
Н.Е. Ледје Ернесто Родригез Хернандез (Куба)
Протођакон Бојан Чећар по Благослову
Преосвештеног владике, Г. Фотија (СПЦ)
Леонид Савин (РФ)
Душан Бајатовић (Србија)
Али Егхбали (Иран)
Драган Вујичић (Србија)
Борис Братина (Србија)
Никола Павловић (Србија)
Раде Дробац (Србија)
Бобана М. Анђелковић (Србија)

Одјаци учесници:
Александар Дугин (РФ)
Хорхе Марио Санчез Егоскуе (Куба)
Вилијам Кастиљо (Венецуела)

Програм ће водити:
Игор Ђурчић, новинар и доктор наука из области међународних односа

nosti Srbije koristi za plasiranje narativa o jedinstvu dva pravoslavna naroda i, praveći paralelu između sankcija Jugoslaviji devedesetih godina prošlog vijeka i sankcija Rusiji nakon njene agresije na Ukrajinu, pokušava stvoriti društveno političko jedinstvo zasnovano na antizapadnom sentimentu.

Usljed novih geopolitičkih okolnosti, odnosno diplomatske izolovanosti nakon agresije na Ukrajinu, Rusija je projektovala spoljnu politiku oko nove narativne forme, oblikovane oko teze da sve države suvereno donose odluke u okvirima međunarodne politike. Narativni konstrukt da svaka država suvereno odlučuje na spoljnem i unutrašnjem planu, Rusija je plasirala u zavisnosti od interesa koje zastupa na različitim meridijanima. Tako je diplomatskim i medijskim kanalima širila narativ o dekolonizaciji Afrike, odnosno neposredno podsticala vojne pučeve u Maliju i Burkini Faso. U Evropi je podržavala desničarske i antiestablišment politike koje baziraju svoje djelovanje na anti EU stavovima i antiimigracionim politikama, poput Fidesa u Mađarskoj, Partije za Slobodu u Holandiji ili Smera u Slovačkoj.

3. Zapadni Balkan

3.1. Suverenizam

Ideja navodnog suverenizma u regionu Zapadnog Balkana vezuje se za politike Aleksandra Vučića u Srbiji, Milorada Dodika Republici Srpskoj (entitet u BiH), Milana Kneževića i Andrije Mandića u Crnoj Gori i premijera Mađarske Viktora Orbana. Upravo na mitingu *Srbija nade*, koji je održan 26. maja 2023. godine u Beogradu, na kojem je iskazana podrška politici Aleksandra Vučića nakon masovnih protesta građana *Srbija protiv nasilja*, interpretirana je ideja suverenizma kroz govore Vučića, Kneževića, Dodika, ali i ministra inostranih poslova Mađarske Petera Sijarta. Tom prilikom, Milan Knežević je elaborirao pojam nezavisnost svoje države i rekao da se Crna Gora danas može nazvati *ambasadoristanom*, koristeći narativ da zapadne ambasade aktivno i opredjeljujuće učestvuju u procesu formiranja 44. Vlade Crne Gore. Na njegov govor nadovezao se i predsjednik Srbije Aleksandar Vučić sa antizapadnim konstruktom, konstatujući da je *ponosan na samostalnu i nezavisnu politiku koju Srbija vodi: ponosan sam što kod nas ne upravljaju ni ambasadori ni druge zemlje*. Ministar spoljnih poslova Mađarske Peter Sijarto se koristio sličnom retorikom tvrdeći da su Srbija i Mađarska na udaru liberalnog mejnstrima jer samostalno vode svoju politiku.

Kanalisanje dezinformacionih narativa da je Crna Gora *ambasadoristan*, te da je Srbima zabranjen ulazak u crnogorsku Vladu, ali i da je ugrožen srpski nacionalni identitet, kapilarno su usmjeravali u periodu formiranja 44. Vlade i kampanje uoči popisa u Crnoj Gori Aleksandar Vučić i predstavnici koalicije Za budućnost Crne Gore (ZBCG) preko proruskih medija *IN4S* i *Borba*. Na istom fonu bili su i analitičari Aleksandar Raković, Vladimir Pavićević, Čedomir Antić i Vladimir Dobrosavljević, kolumnisti pomenutih portalova Bećir Vuković, Ilija Miljanić, Mišo Vujović, Slaviša Čurović, Vojin Grubač, kao i analitičar *Sputnjika* Dušan Proroković. Kroz dezinformacione konstrukte o ugroženom srpstvu, Vlada u Beogradu zajedno sa proksi akterima u Crnoj Gori, kao što su pravoslavno bratstvo Miholjski Zbor, Srpski nacionalni savjet Crne Gore i Vijeće narodnih skupština Momčila Vuksanovića, savez Srpske narodne odbrane Vasojevića i Limske doline, hibridno stvara pristisk na države u regionu kroz usvajanje deklaracija o zaštiti Srba, kao što je *Vidovdanska deklaracija* o poništenju priznanja Kosova 26. jula. 2023. godine, koja je praćena ispisivanjem grafita *Kad se vojska na Kosovo vrati širom Srbije, Crne Gore, entiteta BiH Republike Srpske i Rusije*.

Indikativna je aktivacija rusko-srpskih proksija, odnosno usvajanje deklaracija o podršci Srbima na Kosovu poput *Vidovdanske deklaracije* ili saopštenje Miholjskog zbora nakon sukoba na Kosovu u maju 2023. godine. Njihovo angažovanje, paralelno sa dezinformacionim narativima o ugroženim Srbima u regionu i služi za podizanje nacionalnih i etničkih tenzija u Crnoj Gori.

Proruski i prosrpski mediji *IN4S* i *Borba* i nakon agresije Rusije na Ukrajinu imaju zapaženu ulogu u kanalisanju rusko-srpskog uticaja kroz dezinforma-

cione kampanje, poput one koja je vođena nakon parlamentarnih izbora u Crnoj Gori, 11. juna 2023. godine. Jedna od njih je promovisanje narativa da je *Srbima zabranjen ulazak u vladu*, kao i kampanja uticaja kojom je promovisan stav zvaničnog Beograda o ugroženom srpskom nacionalnom biću na prostoru Zapadnog Balkana. Uloga tih medija u podrivanju demokratskih procesa i udaljavanju Crne Gore od Evropske unije je neometana, a od dolaska proruskih proksija na vlast oni dobijaju i finansijska sredstva iz državnih kompanija. Tako su samo u 2022. godini državna preduzeća Elektropriveda i Morsko Dobro, na čijem čelu se nalaze funkcioneri Nove srpske demokratije, uplatila neregistrovanom portalu *IN4S* 13.000 eura, dok je CEDIS, na čijem čelu se nalazi funkcioner Demokratske Crne Gore, uplatio 3.388 eura. Na portalu *Borba*, koji je kao i *IN4S* glavna platforma za širenje dezinformacija i tekstova koji podstiču vjersku i nacionalnu mržnju, nalazi se reklama Elektroprivrede Crne Gore.¹⁴

3.2. **Srbija**

Predviđanja brojnih analitičara da će rat u Ukrajini promijeniti spoljnopolički kurs Srbije i konsolidovati proevropsku agendu na unutrašnjem planu pala su u vodu. Vlada u Beogradu, pod okriljem Srpske napredne stranke (SNS), uspjela je da dodatno učvrsti moć na političkoj sceni u periodu nakon ruske agresije na Ukrajinu. Time je okončana nada evropskih partnera o promjeni pozicije u odnosima sa Rusijom, ali i o normalizaciji odnosa sa Kosovom. Danas je Srbija jedina država pretendent za ulazak u EU koja nije uskladila spoljnu politiku sa EU odbijajući da uvede sankcije Rusiji. Izbori koji su se u Srbiji dogodili 2022. godine eliminisali su obrise proevropske politike, ali i ojačali bezbjednosne i kulturne veze između Srbije i Rusije. Politika vojne neutralnosti, na koju se često pozivao predsjednik Vučić, prelila se u javnom diskursu i na politiku opšte neutralnosti, koja je u suštini bila fasada za produbljivanje veza sa autoritarnim režimima u Rusiji, Kini i Mađarskoj. Već 23. septembra 2022. godine, na marginama Generalne skupštine UN, Nikola Selaković i Sergej Lavrov su, ispred ministarstava inostranih poslova dvije države, potpisali *Plan konsultacija ministarstava spoljnih poslova dve zemlje za naredne dve godine*. U jeku agresije na Ukrajinu, taj sporazum je bio prst u oko političkom Zapadu, ali i nesporna najava daljih spoljnopoličkih projekcija Srbije. Nova – stara Vlada Srbije je pitanje sankcija prema Rusiji shvatala kao krucijalno za politiku balansiranja, pa je tako novi ministar privrede Rade Basta smijenjen 11. jula 2023. godine, nakon što je javno iznio stav da Srbija treba da uvede sankcije Rusiji.¹⁵

Pored propagandista, agenata uticaja i ruskih trolova na srpskoj medijskoj sceni najznačajnija figura je ruski ambasador u Srbiji Aleksandar Bocan Harčenko. Koliko je njegova uloga značajna u Srbiji govori i činjenica da je Vladimir Putin odlikovao diplomatu ordenom Aleksandra Nevskog, 23. decembra 2022. godine. Orden Aleksandra Nevskog dodeljuje se državljanima Rusije za posebne lične zasluge prema otadžbini, za dugogodišnju savjesnu službu i visoke rezultate postignute na službenim dužnostima, kao i u jačanju međunarodnog autoriteta Rusije.

Sagledavajući položaj Rusije u aktuelnim evropskim prilikama, neuvodenje sankcija Srbije Rusiji sa pozicije Moskve se može posmatrati kao uspjeh ru-

ske diplomatiјe, ali i kao lični uspjeh Bocan Harčenka, vrijedan tog visokog odlikovanja. Indikativno je da je, pored Harčenka, to odlikovanje iste godine dobio i ambasador ruske federacije u SAD, Sergej Kisliak.

Subverzivno djelovanje sa pozicije istaknutog diplomata prepoznaje se u aktivnostima koje Bocan Harčenko sprovodi na teritoriji Srbije, koristeći sve raspoložive resurse i infrastrukturu. Naftna industrija Srbije (NIS) nalazi se u većinskom vlasništvu ruskog Gazprom Njefta. Koordinisana akcija Harčenka i kompanije NIS uočava se u psihološko-propagandoj aktivnosti kroz upotrebu jezičke kovanice *Zajedno*. Tako su u Beogradu osvanuli bilbordi koje finansira NIS na kojima su prikazane spojene srpska i ruska zastava, a iznad njih natpis *Zajedno*. Takođe, na ceremoniji otkrivanja obnovljenog spomenika srpskim i ruskim herojima poginulim u odbrani Beograda tokom Prvog svjetskog rata, 31. avgusta 2023. godine, Bocan Harčenko je u završnici govora istakao *mi kao i ranije u teškim vremenima ostaćemo zajedno*. Spomenik se nalazi na Kalemegdanu, mada u istorijskom kontekstu nije poznato koji su to srpski i ruski heroji koji su nastrandali u odbrani Beograda. Stoga se obnova spomenika može posmatrati sa aspekta istorijskog revizionizma i pokušaja prilagođavanja istorije aktuelnim potrebama. Harčenko istim povodom pominje zajedničku kulturu sjećanja i situaciju u kojoj se danas nalazi Rusija, izjednačavajući je sa događajima iz Prvog i Drugog svjetskog rata. Na otkrivanju spomenika govorio je i Nikola Selaković, ministar za rad, socijalna i boračka pitanja.¹⁶

Aktivnosti Bocan Harčenka realizovale su se paralelno sa dolaskom ruskih diplomata u Srbiju, protjeranih iz država članica EU nakon početka agresije na Ukrajinu. Tako se u periodu od februara 2022. do februara 2023. godine, broj ruskih diplomata u Srbiji uvećao sa 54 na 64.

Zapažena propagandna aktivnost Bocan Harčenka na polju jačanja srpsko – ruskih veza uočljiva je na jugu Srbije. U Čajetini je ruski ambasador zajedno sa gradonačelnikom Ivanom Stamatovićem svečano otkrio tablu sa nazivom ulice Vitalija Bulaha. On je jedan od ruskih dobrovoljaca koji je 1999. godine navodno poginuo u borbi sa kosovskim Albancima na Košarama. Bocan Harčenko se tom prilikom zahvalio građanima Čajetine na prikupljenim sredstvima za anektiranu Zaporosku regiju. Tema ruskih dobrovoljaca koji su branili Kosovo i zauzeli Aerodom Slatina koristi se kroz dezinformacioni narativ u srpskim medijima duži vremenski period, a dodjela imena ulici na Zlatiboru je dio tog

Otkrivanje table sa nazivom ulice Vitalija Bulaha,
20.aprila.2023.godine.

repertoara. Činjenice oko zaузimanja Aerodroma Slatina ukazuju da se nije radilo o nikakvoj bratskoj pomoći Srbiji, već o borbi unutar službi bezbjednosti, koje su naslućivale kraj vladavine Borisa Jelcina.¹⁷

Kremlj konstantno koristi pitanje priznanja Kosova kao polugu moći u odnosima prema Zapadu, pa se nerijetko pozicija Rusije u Savjetu bezbjednosti UN naglašava kao zaštitnička u odnosu na eventualno poticanje pitanja prizanja Kosova

pred SB UN. Neriješeni status Kosova i zamrznutu pregovaračku dinamiku između Beograda i Prištine Moskva koristi za širenje uticaja u Srbiji kroz instrumente meke moći. Tako se u rusko-srpskoj koprodukciji našao i film Balkanska međa, koji romantizuje zauzimanje Aerodroma u blizini Prištine. Film rađen u holivudskom maniru ratno-propagandnih filmova, glorificuje vezu russkih vazdušno-desantnih snaga i srpskog stanovništva na Kosovu.¹⁸

Djelovanje russkih službi bezbjednosti u Srbiji dokumentovano je, ali nikada nije do kraja rasvjetljeno. Slučaj kada se na YouTube 17. novembra 2019. godine pojavio snimak na kome pripadnik GRU Georgij Kleban daje plastičnu kesu penzionisanom srpskom vojnom obaveštajcu izazvao je pažnju javnosti, ali i državnog vrha Srbije. Aleksandar Vučić je tada potvrdio da je Kleban pripadnik GRU i da je imao 10 kontakata sa konspirativnim izvorima, a da je u tri situacije tim licima uručio novac. Uprkos činjenici da je ovako snažno obaveštajno djelovanje Rusije u Srbiji predstavljeno javnosti, slučaj nikad nije do kraja razriješen. Vlada Srbije i relevantne službe nikad nijesu objasnile koje su bile namjere GRU u toj aktivnosti, iako je događaj bio medijski propraćen. Sa jedne strane, Vučić je tvrdio da pomenuti slučaj neće poremetiti dobre odnose Srbije i Rusije, a sa druge, oglasila se Marija Zaharova, portparolka ruskog Ministarstva spoljnih poslova, konstatujući da je objavljivanje snimka posljednja u nizu provokacija. Teritorija Srbije je korišćena kao platforma GRU za pokušaj terorizma i na dan parlamentarnih izbora u Crnoj Gori 2016. godine, odakle su dvojica russkih obaveštajaca Eduard Šišmakov i Vladimir Moisejev koordinisali nelegalne aktivnosti prema Crnoj Gori.¹⁹

Sa novom Vladom u Srbiji, na svjetlost dana izašla je saradnja BIA i russkih službi bezbjednosti. Nekadašnji ministar unutrašnjih poslova i glavni promotor rusko-srpskih odnosa Aleksandar Vulin postavljen je na čelo Bezbjednosno-informativne agencije. Hapšenje russkog opozicionog aktiviste Andreja Pivovarova u Rusiji otvorilo je pitanje umiješanosti srpskih službi bezbjednosti u taj događaj. Konkretno, nakon sastanka russkih opozicionih aktivista u Beogradu, na kojem su učestvovali Pivovarov i njegov istaknutiji kolega Vladimir Kara-Murza, Pivovarov je uhapšen u Sankt Peterburgu 31.maja 2021. godine. Indikativno je da je 15 dana prije njegovog hapšenja održan sastanak šefa srpske policije Aleksandra Vulina i sekretara Savjeta bezbjednosti Rusije Nikolaja Patruševa. Kara-Murza tvrdi da je Vulin predao

Patruševu informacije sa mjera tajnog nadzora, koje je realizovala srpska BIA tokom seminara održanog u Beogradu. Upravo te informacije su poslužile FSB da uhapsi Pivovarova.²⁰

Godinu kasnije uhapšen je i Kara-Murza pod optužbom za nepoštovanje zakonite naredbe policajca, vojnika i službenika Federalne sigurnosne službe. U aprilu 2023. godine ruski opozicionar je osuđen na 25 godina zatvora zbog izdaje, odnosno širenja lažnih informacija o ruskoj vojsci i nezakonit rad za neku nepoželjnu organizaciju.²¹

3.3. **Stari narativi**

Jedan od ključnih alata za širenje ruskog uticaja u medijskom prostoru Zapadnog Balkana je *Sputnjik Srbija*, internet portal na srpskom jeziku, koji je osnovan pod okriljem ruske državne novinske agencije *Sputnjik* (pod sankcijama EU). Ciljna publika tog medija je sa crnogorsko-srpsko-hrvatsko-bosanskog govornog područja, a njegove sadržaje preuzimaju i lokalni mediji. Narativi koje promoviše zasnovani su na spoljnopolitičkom diskursu Kremlja. To uključuje diskreditaciju EU i NATO, podrivanje prozapadnih vlada u regionu i podsticanje atmosfere nepovjerenja u državne institucije, kao i širenje defetizma među populacijom.

Daje Srbija ključna platforma za širenje dezinformacija i prokremaljskih propagandnih narativa, govori i činjenica da je u jeku ruske agresije na Ukrajinu 15. novembra 2022. godine u Srbiji počela s radom *Russia Today*. Taj kanal je obuhvaćen sankcijama EU od 2. marta 2022. godine, čime je suspendovano emitovanje njihovog programa na teritoriji EU. Poslije otvaranja kancelarije u Srbiji, oglasila se glavna i odgovorna urednica *RT* sa porukom *Pokrenuli smo RT na Balkanu. Jer Kosovo je Srbija.*

Vulin i Patrušev 23.08.2022. godine na sastanku u Moskvi

Kao i na temu Kosova, ruska propagandna mašinerija koristi bolne tačke srpskog društva za širenje propagande i malignog uticaja. Tema NATO vojne intervencije 1999. godine predstavlja konstantu u ruskim narativima za širenje antizapadnog sentimenta. Osim konstrukta o nepravednom bombardovanju SRJ, narativ o obolijevanju od karcinoma zbog upotrebe municije sa osiromашenim uranijom koristi se shodno potrebama Kremlja, kako za emocionalno manipulisanje, tako i za širenje antizapadne propagande u Srbiji.

Iako relevantna studija *Programa Ujedinjenih nacija za životnu sredinu (UNEP) Osiromašeni uranijum u Srbiji i Crnoj Gori*, koja je rađena 2001. godine, navodi da ne postoji značajniji rizik od kontaminacije vode, vazduha i biljaka, propagandno dejstvo *Sputnjika* i *RT Balkan* ne jenjava. U situaciji kada je Amerika

"Ukrajinci, ustanite protiv tih idiota koji dozivaju projektile sa osiromašenim uranijumom. To je genocid prema ukrajinskom narodu. Ti koji bi da isporučuju to oružje, trebalo bi da budu u Hagu, a ne neko drugi", jasna je ministarka.

Izjava srpske ministarke zdravlja Danice Grujić 26.03.2023.godine, povodom moguće isporuke municije sa osiromašenim uranijumom Ukrajini

razmatrala odluku da pošalje takvu municiju Ukrajini, višekanalnu propagandnu kampanju započela je portparolka Ministarstva spoljnih poslova Rusije Marija Zaharova. Ona je istakla da su zbog upotrebe oružja sa osiromašenim uranijumom stradali i Srbci – žrtve NATO bombardovanja Jugoslavije. Tekstovi na *Sputnjiku* nijesu poslužili samo kao dio antiukrajinske propagande, već kao motiv za promociju anti-NATO i antizapadnih stavova. Na kraju, Vlada Srbije prihvatala je taj narativ i suptilno ga koristi u kampanji za borbu protiv raka dojke. Ministarka zdravlja Danica Grujić u kampanji tvrdi da je moguće dokazati da li je osiromašeni uranijum izazvao epidemiju raka.

Neovođenje sankcija Rusiji omogućilo je ruskim propagandnim glasilima ne samo da zadrže postojeću platformu za širenje dezinformacija, već da je prošire sa podkastima i drugim sadržajima. Tako se na *RT Balkan* može naći podkast koji vodi i uređuje nekadašnja urednica najstarijeg srpskog dnevnog lista *Politika* Ljiljana Smajlović. Takođe, *Sputnjikov* YouTube kanal promjenio je ime u *Cenzursan* kako bi predstavili EU sankcije kao uvođenje cenzure prema nezavisnim medijima. U zavisnosti od regionalnih dešavanja, ali i onih na globalnoj sceni, na YouTube kanalu *Sputnjika* pojavljuju se komentatori i analitičari koji u skladu sa određenom temom plasiraju ili narrative zvanične Rusije ili alternativna rješenja za regionalne sporove. Analitičari Siniša Ljepojević, Dušan Proroković, general u penziji i direktor Evroazijskog bezbednosnog foruma Mitar Kovač, te bivše diplomate Zoran Milojević i Vladimir Jovanović samo su dio propagandnog aparata koji djeluje dvosmjerno i usaglašeno u medijskom prostoru u odnosu na zvaničnu politiku države Srbije. To znači da nema ispoljavanja bilo kakve kritike prema predsjedniku Srbije ili politici koju zastupa, uz afirmisanje politike Rusije kroz narrative koje plasiraju u emisijama.

3.4. **Kosovo – Srbija i Doktrina Gerasimov**

Modus operandi vladanja u Srbiji u mnogim segmentima javnih politika poklapa se sa autoritarnim metodama vladanja Vladimira Putina u Rusiji. Odnos prema medijima, NVO sektoru i opoziciji u Srbiji umnogome je sličan sa ruskim modelom kojeg je promovisao autoritarni režim Vladimira Putina, što ove zemlje svrstava u *captured state ili zarobljene države*, gdje interesi pojedinaca preovladavaju nad opštim intersima. Srbija i Rusija od 2013. godine, zahvaljujući sporazumu o vojno-tehničkoj saradnji, ostvaruju zapaženu trgovinsku razmjenu. Od 2016. do 2021. godine Srbija je od Rusije kupila 4 borbenih i 5 transportnih helikoptera i jedan PVO sistem Pancir S1, dok je kroz donaciju Ruske federacije dobila 6 polovnih aviona MiG-29, 30 oklopnih vozila i BRDM-2, kao i 20 tenkova T72. Od dolaska Aleksandra Vučića na vlast, osim jačanja tvrde moći, Srbija kroz hibridne taktike o ugroženosti

Srba u regionu, po ugledu na rusku taktiku zaštite Rusa u Donbasu, Lugušku i Krimu, projektuje svoje regionalne političke ciljeve.²²

Kosovo je primjer primjene ruske hibridne taktike iz Donbasa. Medijska propaganda o ugroženosti Srba na Kosovu, podizanje nacionalnih tenzija u regionu i sistematična kampanja ispisivanja grafita *Kad se vojska na Kosovo vrati* impliciraju na upotrebu Gerasimovljeve doktrine na Kosovu. Teroristički napad u Banjskoj, kako kroz medijsku pripremu, tako i kroz sami čin napada, sadržao je sve elemente Gerasimovljeve taktike hibridnog ratovanja.

Valerij Gerasimov, načelnik generalštaba Ruske Federacije, po kome je doktrina dobila ime, kaže: *ratovi se više ne objavljaju, a kada počnu, vode se po netipičnom šablonu*. U slučaju Kosova primjenjeni su svi elementi hibridnog rata. Oblikovanje mogućeg konflikta pokrenuto je stvaranjem vještačke krize zbog ugroženosti Srba na Kosovu i kreiranjem predteksta za eskalaciju konflikta. Srpska manjina koja živi na sjeveru Kosova ima identičnu ulogu kao ruska manjina u Donbasu. Osim ispisivanja grafita, evidentan je bio narativ srpskih zvaničnika koji su optuživali vlast u Prištini da želi pogrom Srba i čak genocid. Kao i u Donbasu 2014. godine, narativi ruskih i srpskih proksi medija poslužili su za stvaranje informacionih uslova za nasilje. Korišćenje kriminalnih grupa i paravojnih formacija karakterističnih za hibridno djelovanje ovaj put je upotrijebljeno na Kosovu. Potpredsjednik Srpske liste sa Kosova Milan Radoičić je sa dobro naoružanom grupom pokušao da zauzme mjesto Banjska na sjeveru Kosova. Količina i vid naružanja, od dronova, sistema za elektronsko ometanje, pješadijskih mina, automatskih bacača granata i velike količine eksploziva neodoljivo podsjećaju na Putinove *little green men (male zelene ljude)* koji su pod plaštom boraca za slobodu Donjecka i Luganska izvršili separatističke akcije na ukrajinskoj teritoriji. Gerasimovljeva doktrina u slučaju Kosova vidljivija je ako se uzme u obzir broj motorizovanih jedinica, artiljerije i udarnih snaga Vojske Republike Srbije, koje su se nalazile na granici sa Kosovom. Američki državni sekretar Entoni Bliken izjavio je dva dana nakon napada u Banjskoj da je razgovarao sa Aleksandrom Vučićem i zatražio povlačenje jedinica srpske vojske sa granice sa Kosovom. Ambasador Rusije u Srbiji je dao podršku vlastima u Beogradu ustaljenim pozivanjem na rezolucije UN, ali i kroz komentar da je Kosovo neodvojivi dio Srbije.

Način vladanja Putina u Rusiji i Vučića u Srbiji osim unutrašnje kontrole demokratskih procesa, na istovjetan način podrazumijeva i regionalno projektovanje moći. Teritorijalni integritet država u kojima žive Srbi, odnosno Rusi, predstavlja poligon za miješanje i korišćenje hibridnih taktika karakterističnih za autoritarne režime.

ŠEMATSKI PRIKAZ GERASIMOVLJEVE STRATEGIJE HIBRIDNOG DJELOVANJA

OBLIKOVANJE BOJNOG POLJA

Željena politička promjena

DA

Postojanje manjine?

NE

PRIMIJENI HIBRIDNU PRIJETNJU

DA

Postojanje manjine?

NE

Pošalji oružje
Pošalji savjetnike
Pošalji plaćenike
Ojačaj kriminalne grupe

DA

Politička promjena?

DA

Da li postoje:
- Opasnost za jednu nacionalnu grupu?
- Oružje za masovno uništenje?
- Teroristi?

NE

- Misinformacije
- Kreirane krize
- Stvorji preduslove za krizu

KINETIČKA AKTIVNOST

NE

Postignuta politička promjena

Specijalna vojna operacija

4. Crna Gora

4.1. Demografija i ekonomija

Prema podacima UNHCR više od šest miliona građana je napustilo Ukrajinu od početka ruske agresije 24. februara 2022. godine. Takođe, Rusiju je prema podacima relevantnih organizacija napustilo između 500.000 i 800.000 ljudi zbog pritiska od moguće mobilizacije, ali i nezadovoljstva pokrenutim ratom.

Crnogorski zvaničnici redovno navode podatak da se u Crnoj Gori nalazi oko 33 hiljade ukrajinskih izbjeglica, što čini oko 5% ukupnog stanovništva. Sa druge strane, u prva tri mjeseca 2023. godine registrovan je boravak oko 64 hiljade Rusa, što je oko 10% ukupnog stanovništva Crne Gore. Indikativan je i podatak da su u istom periodu ruski državlјani otvorili 1.238 preduzeća u Crnoj Gori.²³

Posljedice demografskih promjena u Crnoj Gori mogu se predvidjeti dugoročno jer samo u Budvi, od 1.850 upisanih đaka u osnovnim školama, jednu trećinu čine stranci, većinom Rusi. Ekonomski posljedice su evidentne kroz tržište nekretnina, jer je rast cijena u tom sektoru zbog direktnih stranih ulaganja dosegao skok od 40%. Uprkos činjenici da su demografske i ekonomske brojke jasan pokazatelj stranog uticaja, Crna Gora nema dugoročnu strategiju zaštite ili makar planiranja kada su u pitanju pojave koje su mahom uzrokovane ratom u Ukrajini. Kratkoročna dobit, odnosno rast BDP uzrokovana tim vidom stranih direktnih investicija, zamagljuje posljedice izostanka državno odgovorne strategije u oblasti ekonomije, ali i u oblasti demografskog upravljanja i planiranja.

4.2. Crna Gora - Ruski uticaj nakon agresije

Glavni promoteri ruskih interesa i anti NATO stavova u Crnoj Gori uskladili su u potpunosti svoje javne nastupe sa političkim nastupima zvaničnika iz Srbije. Glavna teza koju ponavljaju lideri nekadašnjeg Demokratskog fronta, odnosno sadašnje koalicije Za budućnost Crne Gore Milan Knežević i Andrija Mandić je da poštuju teritorijalni integritet Ukrajine. Kroz tu tezu oni u javnim nastupima promovišu relativizatorski stav da isto tako poštuju teritorijalni integritet Srbije u odnosu sa Kosovom, subliminalno šaljući poruku da su za njih Krim, Donjeck i Lugansk nezavisni koliko i Kosovo za Srbiju. Promoteri kremaljske politike više se ne usuđuju da dijele hvalospjeve Vladimira Putinu, već preko proksi medija i pojedinaca kroz plasiranje narativa koji dodatno dijele crnogorsko društvo, sinhronizuju svoje javne politike sa Srbijom, odnosno Moskvom. Jedan od ključnih narativa koje plasiraju srpski

zvaničnici, prije svih Aleksandar Vučić čiji su glavni *megafoni* u Crnoj Gori lideri koalicije ZBCG, je miješanje zapadnih ambasada u unutrašnje prilike u Crnoj Gori i, naravno, reciklirani narativ o ugroženom srpskom nacionalnom biću u Crnoj Gori.

Evidentna je promjena platforme za djelovanje antizapadnih i proruskih snaga u Crnoj Gori u protekle tri godine. Agresija Rusije na Ukrajinu, ali i promjena vlasti, odnosno prelazak iz opozicije u vladajuće strukture doprinio je da otvorena podrška Rusiji i Vladimиру Putinu u šešeljevskom maniru nestane. Sada se ona suptilno, kroz sinergetski efekat sa politikom Aleksandra Vučića, plasira u Crnoj Gori. Tradicionalna podijeljenost društva, nejake institucije koje su Demokratska partija socijalista (DPS) i koalicioni partneri nedovoljno posvećeno i odlučno gradili nakon obnove nezavisnosti, poslužile su kao instrument ruskih i srpskih proksija da kroz novu strategiju, nakon preuzimanja vlasti, zaustave kretanje države ka EU i promovišu regionalne inicijative koje vraćaju Crnu Goru i region u devedesete godine prošlog vijeka.

Žilavost ruskog uticaja postala je vidljiva nakon akcije crnogorske Agencije za nacionalnu bezbjednost (ANB) iz septembra 2022. godine, kada su uhapšena dva crnogorska državljanina, protjerano šest ruskih diplomata i zabranjen ulazak za 28 stranih državnih. Ambasada Rusije u Podgorici je reagovala i saopštenjem da je to neprijateljska aktivnost crnogorskih vlasti i da se obustavljaju konzularne aktivnosti do dalnjeg.²⁴

Samo tri dana nakon što je ruski ambasador u Crnoj Gori Vladislav Maslenikov, u intervjuu za *Sputnjik* izjavio da *najnovije neprijateljske aktivnosti Podgorice neće ostati bez odgovora, kao i da zvanična Podgorica ne shvata do kraja, koliko će dugoročna biti šteta od antiruskih koraka koje je u poslednje vreme preduzela*²⁵, tadašnji premijer Dritan Abazović je, 7. oktobra 2022. godine, smijenio direktora ANB.

Da je poštovanje sankcija EU kojima se Crna Gora priključila, samo deklarativno a ne suštinsko, vidjelo se kada je ruska kompanija Beluga kupila dio kompanije Neksan sa obećanjem da će uložiti 50 miliona eura. Vlasnik kompanije Neksan Miodrag Daka Davidović, koji je prodao dio svoje kompanije Belugi, našao se na listi američkih sankcija 16. novembra 2023. godine zbog direktnog ili indirektnog uključivanja u akcije ili politike koje prijete miru, sigurnosti, stabilnosti ili teritorijalnom integritetu bilo koje oblasti ili države na Zapadnom Balkanu. Na njega je i pokušan atentat 2019. godine u Beogradu kada je bio u društvu tadašnjeg episkopa, a sadašnjeg mitropolita SPC Joanikija. Otvaranju fabrike je prisustvovao i tadašnji premijer Dritan Abazović. Takođe, Crna Gora je informisala EU da je zamrzla imovinu 34 ruskog državljanina koji su na listi sankcija EU zbog agresije Rusije na Ukrajinu. Međutim, po podacima Uprave za katastar zamrznuta je imovina samo jednom ruskom državljaninu, tj. stan od 33 m².²⁶

Abazovićeva vlada je praktično zaustavila proces evropskih integracija potpisujući 3. avgusta 2022. godine Temeljni ugovor sa Srpskom pravoslavnom crkvom, koja je glavni proksi ruskog uticaja na prostoru Zapadnog Balkana - što je naznačeno u Rezoluciji evropskog parlamenta u martu 2022. godine.²⁷

Paradoksalno je da je Abazović, kao premijer u tehničkom mandatu, izjavio

da je ruski uticaj u Crnoj Gori nikad manji, te da je potpisivanjem Temeljnog ugovora riješeno pitanje nesređenih odnosa sa SPC. To ostavlja nedoumicu o tome da li je on percipirao ulogu SPC na drugačiji način nego i EU parlamentarci i Zapad ili je svjesno omogućio glavnom ruskom proksi igraču još veći upliv u crnogorske političke prilike.²⁸

Ruski maligni uticaj ima veliku marginu rasta s obzirom na nereagovanje državnih organa, ali i kroz podsticanje u lokalnim sredinama u kojima vlast dominantno čine predstavnici proruskih i prosrpskih političkih subjekata. Jedan od takvih primjera je zabrana nastupa ukrajinskog benda Ljapis u Budvi, kada su pristalice proruske politike zaustavile njihov koncert u klubu Palazzo. Među onima koji su onemogućili gostovanje benda bilo je i više zaposlenih u Opštini Budva, a skandirano je *Srbi i Rusi braća zauvijek*. Uprkos apelu Ambasade Ukrajine da crnogorska vlast omogući održavanje manifestacije, do koncerta nije došlo.²⁹

Takođe, lokalna vlast u Budvi onemogućila je da se 1. oktobra 2023. godine održi izložba pod nazivom *Lica ruskog otpora* u organizaciji Elene Filine, opozicione gradske odbornice Moskve. Iako je prvobitno data dozvola, predstavnici komercijalne organizacije – *AD Budvanska rivijera* stavili su veto na odluku o održavanju manifestacije.

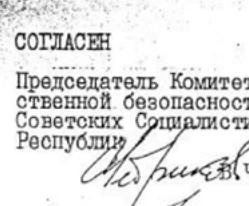
U Budvi 29. avgusta 2022. godine i u Beranama 3. februara 2023. godine, ratni izvještač portla *IN4S* Igor Damjanović organizovao je promociju filma *Mariupolj – stradanje i vaskrs grada*. Promociji filma u Budvi prisustvovao je i tadašnji gradonačelnik Budve Marko Bato Carević, a u Beranama je film prikazan u Polimskom muzeju koji je u nadležnosti lokalne samouprave. U oba grada vlast čine predstavnici koalicije ZBCG. Damjanović je zajedno sa Mijajlom Backovićem, osnivačem desničarke organizacije Miholjski zbor, posjetio Ambasadu Rusije u Podgorici nekoliko dana nakon početka agresije na Ukrajinu, nakon čega je otišao na ukrajinski front, odakle često izvještava o navodnim ratnim uspjesima ruske vojske.

4.3. **SPC – RPC**

Ruska pravoslavna crkva ima značajnu ulogu u doktrini projekcije ruske meke moći. Jedan od temelja ruskog ekspanzionizma je i uvjerenost Kremlja da Zapad želi da uništi *tradicionalne vrijednosti*. Stoga se crkva mantom o zaštititi hrišćanstva i pravoslavlja koristi kao instrumentom za vezivanje društava Zapadnog Balkana za Rusiju kao maticu koja čuva tradicionalne vrijednosti.

Činjenice ukazuju da ni u Rusiji, ni na Zapadnom Balkanu RPC i SPC nijesu zaštitnici pravoslavnih vrijednosti, već mehanizmi u rukama vlastodržaca za ostvarivanje regionalnih ciljeva i agendi. Tako je u Rusiji, zemlji gdje su prema tumačenju crkve očuvane tradicionalne vrijednosti, u 2020. godini stopa abortusa iznosila 31,6%, dok je u EU 11,4%. Kontradiktornost se ogleda i u činjenici da je u Rusiji praktikovanje vjere po zakonu iz 2016. godine (koji je dio seta zakona o borbi protiv terorizma) dozvoljeno samo u objektima koje je država odobrila za tu djelatnost.

Veze službi bezbjednosti Rusije i Srbije sa djelovima crkve nikad nijesu bile do kraje razjašnjene, ni nakon raspada SSSR, ni nakon disolucije Jugoslavije. Međutim, evidentno je da i jedna i druga crkva rade na pružanju podrške državnim politikama dviju država. To je evidentno na primjera rata u Bosni i Hercegovini ili ruske agresije na Ukrajinu.

СОГЛАСЕН
Председатель Комитета государственной безопасности Союза Советских Социалистических Республик
В. Чебриков
"24" декабря 1986 г.

Saglasnost direktora KGB na plan zajedničkih aktivnosti sa KNB iz 1986.godine.

Рассмотреть возможность подготовки и осуществления мероприятий по подставе через "Радко" "Международной амнистии" агента КГБ СССР.

9. В разработке Пен-клуба использовать возможности агентов "Анна" (КНБ ЧССР) и "Михайлов" (КГБ СССР).

Spisak zajedničkih agencijsko-operativnih aktivnosti na objektima međusobnog operativnog interesa 10. Uprave Nacionalne bezbjednosti Čehoslovačke Socijalističke Republike i 5. Uprave Komiteta za državnu bezbjednost Sovjetskog Saveza po kojoj se daje naredba da se razvoju Pen Cluba koristite sposobnosti agenata "Anna" (KNB Čehoslovačke Socijalističke Republike) i "Mihailov" (KGB SSSR).

Podatak koji govori o konekcijama između crkve i službi bezbjednosti ukazuje na dubinu tih odnosa još iz perioda SSSR. Prema dokumentima KGB arhiva iz 1989. godine, aktuelni patrijarh moskovski i sve Rusije Kiril bio je aktivni agent te organizacije. U dosijeu je navedeno i njegovo kodno ime Mihailov. To ime se pominje u operacijama KGB od 1972. do 1986. godine.³⁰ Prethodno je uloga patrijarha Kirila (sedamdesetih godina prošlog vijeka) bila da u Ženevi vrši uticaj na Svjetski savjet crkava u ime Ruske pravoslavne crkve.

U Crnoj Gori je Srpska pravoslavna crkva, u potpunosti naslonjena na narativ zaštite tradicionalnih vrijednosti i u službi je promovisanja ideje srpskog sveta, pa se u sinhronizaciji sa srpskom zvaničnom politikom miješa u unutrašnja pitanja Crne Gore, baš kao i RPC u Ukrajini. Veze SPC i Rusije su izražene i u promociji istih vrijednosti, a kult svetosavlja se koristi kao motiv za negiranje crnogorskog nacionalnog identiteta. Da mitropolit SPC u Crnoj Gori Joanikije sagledava ulogu crkve u Crnoj Gori na sličan način kao i patrijarh Kiril u Rusiji, svjedoči i njegova izjava iz marta 2022. godine, kada je rekao da je *Crna Gora projektovana da bude mala Ukrajina*. U jeku agresije na Ukrajinu, Joanikije je u oktobru 2022. godine, posjetio Moskvu i zajedno za patrijarhom Kirilom održao liturgiju u Patrijaršijsko-uspenjskom sabornom hramu moskovskog kremlja. Tom prilikom je patrijarh Kiril izjavio: *Kao što znate, Srpska crkvaje najbliža našoj Crkvi po kulturi, duhovnoj tradiciji i odanosti jedinstvu pravoslavnih Slovena.*³¹

Nakon formiranja tehničke Vlade Dritana Abazovića i potpisivanja Temeljnog ugovora, djelovanje SPC kao glavnog ruskog proksija svelo se na spo-

Joanikije i Kiril u Moskvi 2022.godine

radične izjave pojedinih vladika. U operativnom smislu aktivnosti su prenesene na ekstremna pravoslavna bratstva koja su u susret ključnim društveno-političkim dešavanjima bila nosioci hibridnih dejstava.

Pravoslavno bratstvo Miholjski zbor je prilikom dešavanja u Banjskoj i tokom pregovora o formiranju 44. Vlade Crne Gore saopštavalo da srpski narod na Kosovu nije sam i da je regionalna bezbjednost ugrožena. Miholjski zbor se oglašavao i povodom popisa prijetećim saopštenjem mandataru Milošu Spajiću da neće dozvoliti da se *igra sa njihovim životima*. U slučaju Miholjskog zbora simptomatične su njihove veze sa vojskom Srbije, odnosno 63. padobranskom brigadom. Najistaknutija figura pokreta i jedan od osnivača je Mijajlo Backović, bivši pripadnik pomenute vojne formacije Vojske Jugoslavije. Glavna crkvena veza grupe je Metodije Ostojić, episkop budimljansko-nikšićki SPC, čiji je Backović sekretar.

Uloga SPC u društveno-političkim dešavanjima bila je vidljiva 15.oktobra 2023.godine prilikom svečanosti povodom deset godina od osvećenja Sabornog hrama Hristovog vaskrsenja, ali i osveštanja kamena temeljca crkve i pravoslavne gimnazije Sveti Sava u Podgorici.

Osim patrijarha SPC Porfirija i premijera u tehničkom mandatu Dritana Abazovića, gost na oba događaja bio je ruski ambasador u Podgorici Vladislav Maslenikov. Porfirije je iskoristio svečanost povodom osvećenja Sabornog hrama Hristovog vaskrsenja da istakne kako se u Podgorici *bolje nego na drugim mjestima zna ko smo, koje smo vjere, kojim jezikom govorimo i kojem narodu pripadamo*. Događaj je poslužio kao demonstracija moći srpskog i russkog uticaja, koji se nakon izbora 2020. godine, a pogotovo nakon potpisivanja Temeljnog ugovora, kretao ispod radara javnosti, a ostvarivao preko proksi aktera poput Miholjskog zbora i pravoslavnog bratstva Stupovi, koji su bili jedni od organizatora skupova podrške Rusiji nakon agresije.

4.4. Relativizacija pokušaja terorizma

Kroz medijske tekstove koji su se pojavili sredinom novembra 2023. godine, koji aktuelizuju slučaj *terorizam u pokušaju*, svjedočimo medijsko-političkoj relativizaciji te optužnice. Transkripti razgovora sa tzv. Sky aplikacije koji su medijski eksplorisani, poslužili su političkim i medijskim akterima za dalju relativizaciju tog sudskog procesa, poznatog u javnosti kao *državni udar*.

Ne ulazeći u tumačenje sudske odluke, bitno je navesti činjenice koje nedvosmisleno ukazuju na umiješanost Rusije u pokušaj terorizma na dan parlamentarnih izbora u oktobru 2016. godine u Crnoj Gori.

Činjenice o postojanju plana za destabilizaciju Crne Gore, potvrđio je tadašnji premijer Srbije Aleksandar Vučić, koji je poslije sjednice Biroa za koordinaciju službi bezbjednosti izjavio da su bezbjednosni organi Srbije došli do nepobitnih i materijalnih dokaza da su između ostalog i na teritoriji Srbije pripremane različite ilegalne aktivnosti za teritoriju Crne Gore. Vučić je rekao da su određena lica pratila putanje kretanja predsjednika vlade Crne Gore iz dana u dan, iz minuta u minut, i obavještavala druga lica o tome. Pomenuo je da su među dokazima u vezi sa planiranim aktivnostima u Crnoj Gori fotografije, snimci, uniforme, direktna priznanja i zaplijenjen novac u iznosu od 125 hiljada eura, te da su neka lica privredna i nalaze se pod kontrolom srpskih vlasti, precizirajući da su radili sa ljudima zbog kojih se može reći da postoji element inostranosti. Saradnja državnih organa Srbije i Crne Gore, oko dostavljanja dokaza, odnosno zaplijenjenog novca i opreme sprovodila se nesmetano sve do posjete ruskog sekretara Savjeta za nacionalnu bezbjednost Nikolaja Patruševa Beogradu 26. oktobra 2016. godine. Nakon posjete glavnog ruskog bezbjednjaka Srbiji, razmjena podataka državnih organa Srbije i Crne Gore po pitanju tog slučaja je prestala. Došlo je do zahađenja do tada dobrih odnosa između vladajućih struktura u Srbiji i Crnoj Gori i otpočela je sveobuhvatna koordinisana kampanja prema Crnoj Gori iz Srbije.

Takođe, jasno je zabilježena uloga dvojice agenata GRU, Eduarda Šišmakova, kome je lažni pasoš na ime Eduard Širokov izdat dva mjeseca prije parlamentarnih izbora u Crnoj Gori 2016. godine i Vladimira Moisejeva, takođe agenta GRU koji je imao pasoš na ime Vladimir Popov. Dokazi o djelovanju ruskih agenata vide se i po isplata novca koji je dobio Saša Sindelić od Šišmakova preko Western Uniona, što je potvrdila i nezavisna istraga FBI. Sindelić, kao ključni organizator pokušaja *državnog udara*, kasnije je postao svjedok saradnik i u svim detaljima objasnio kontakt koji je imao sa Šišmakovim.

Abazović, Maslenikov, and Porfirije during the consecration of the foundation stone of the church and Orthodox high school Sveti Sava in Podgorica.

5. Zaključak

Prepoznavanje ruskog uticaja u regionu Zapadnog Balkana nije dovoljno za razumijevanje procesa koji su podstaknuti ruskim hibridnim djelovanjem. Brojni problemi sa kojima se suočavaju zemlje Zapadnog Balkana, poput kriminala i korupcije, slabe ekonomske razvijenosti, ekstremnog nacionalizma, nedostatka vladavine prava i generalno deficita demokratije se ne mogu pripisati malignom uticaju Rusije. Pogrešno je kriviti Rusiju za sve probleme sa kojima se suočavaju inače ranjiva društva država u regionu. Takav pristup može rezultirati zamagljivanjem stvarnih problema i dovesti do zamora javnosti suočene sa stalnim ponavljanjem mantre o malignom ruskom uticaju. Međutim, evidentno je da Rusija uspješno koristi sve slabosti regiona za realizovanje svojih ciljeva.

Ruski uticaj u regionu je prividno smanjen nakon agresije na Ukrajinu, ali se i pored insistiranja Zapada na smanjivanju političkih i bezbjednosnih veza sa Ruskom Federacijom može konstatovati kontinuitet u realizaciji ruskih strateških ciljeva u regionu. To je posebno uočljivo u Srbiji, entitetu BiH Republići Srpskoj, ali i u Crnoj Gori.

Naslijedeni problemi koji u kontinuitetu opterećuju region kreiraju povoljan ambijent za spoljne uticaje i djelovanje faktora koji nijesu zainteresovani za napredovanje država Zapadnog Balkana na putu njihovih proklamovanih evroatlantskih opredjeljenja. U tom kontekstu, od posebne je važnosti prepoznavanje i suprotstavljanje djelovanju mreže narativnih proksija koji dobrovoljno promovišu ruske interese širom regiona. Promovisanje osmišljenih narativa posredstvom državnih i nedržavnih aktera ima za cilj jačanje uticaja Rusije u regionu i podrivanje interesa Zapada prije svega u oblasti politike proširenja Evropske unije i širenja NATO. Zapadni Balkan je samo jedna od brojnih tačaka sukobljavanja interesa Rusije i Zapada. Relativnom uspjehu ruskih nastojanja uglavnom baziranih na latentnom antizapadnom sentimentu u određenim krugovima i potenciranju veza u okviru slovenskog, odnosno pravoslavnog identiteta, doprinosi slabljenje evrentuzijazma zbog toga što se sporost integriranja novih članica sa Zapadnog Balkana u EU u regionu doživljava kao odustajanje Zapada od politike proširenja.

To pogoduje nastojanjima Rusije da se promoviše kao globalna sila sposobna da parira Zapadu opstrušući proces evroatlantskih integracija regiona i koristeći ključne regionalne probleme, u prvom redu pitanje odnosa između Srbije i Kosova, kao argument za svoju agresorsku vanjsku politiku koja za cilj ima dominaciju u bliskom susjedstvu. Činjenica da su ciljevi Rusije u regionu uglavnom bazirani na njenim globalnim geopolitičkim projekcijama za posljedicu ima odsustvo konzistentnog pristupa izgradnji odnosa sa državama Zapadnog Balkana, u kojima se uticaj relativno uspješno širi posredstvom po-

jedinih političkih subjekata, sveštenstva Srpske pravoslavne crkve, medija i malignih proksi grupa.

Na regionalnom nivou, ruski uticaj je najrasprostranjeniji u Srbiji, kao i entitetu Bosne i Hercegovine Republici Srpskoj.

U Crnoj Gori, Rusija djeluje preko razgranate mreže proksi aktera u sferi politike, medija, Srpske pravoslavne crkve, različitih organizacija, udruženja i bratstava koja se zalažu za tzv. *tradicionalne vrijednosti* zasnovane na njihovom tumačenju istorije i pravoslavnog nasljeđa, kao i brojnih grupa koje sa ovih pozicija djeluju na društvenim mrežama. Podrška pro-ruskim i anti-zapadno orientisanim političkim akterima nije imala uspjeha kada se radi o realizaciji jednog od ključnih strateških ciljeva Crne Gore-ostvarivanja punopravnog članstva u NATO. Pojedini političari i političke stranke su nastavili da budu aktivni promoteri ruskih interesa u Crnoj Gori. Nakon posljednjih parlamentarnih izbora, jedan od lidera proruskog Demokratskog fronta koji je predvodio snažnu anti-NATO kampanju u procesu pristupanja Crne Gore Aliansi, izabran je za predsjednika Skupštine Crne Gore, a Sporazum između stranaka vladajuće većine podrazumijeva ulazak u Vladu predstavnika proruskih i prosrpskih stranaka Nova srpska demokratija i Demokratska narodna partija, koje su u ranijem periodu bile konstituenti Demokratskog fronta i doprinijele široj percepciji o djelovanju antizapadnih i proruskih struktura uoči pristupanja Crne Gore NATO.

Rusija je najviše uspjeha u regionu Zapadnog Balkana imala u oblasti propagande, preplavljujući region narativima i dezinformacijama koje se plasiraju posredstvom ruskih finansiranih portala, lokalnih medija i društvenih mreža.

Tome pogoduju ranjivi medijski ekosistemi u državama regiona koji su pogodni za realizaciju različitih operacija uticaja, a karakteriše ih političko zarobljavanje medija, nizak nivo medijske pismenosti i odsustvo adekvatnih kontrolnih mehanizama. U takvom ambijentu neselektivno se plasiraju proruski i antizapadno intonirani narativi i dezinformacije, a *Sputnjik* i *RT* se mogu svrstati među brojne medijske kuće i organizacije koje promovišu proruske narative regionu.

Uloga Evropske unije i SAD u regionu mora postati proaktivnija i sveobuhvatnija, uz iskazivanje višeg stepena interesovanja za Zapadni Balkan i suprostavljanje ambicijama Rusije da proširi svoje prisustvo i uticaj.

U tom kontekstu, od posebnog je značaja prepoznavanje i suzbijanje ruskog uticaja koji se može evidentirati u brojnim oblastima i na različitim nivoima u svim državama regiona Zapadnog Balkana. Izostanak adekvatne reakcije i odsustvo aktivnosti na sprječavanju malignog ruskog uticaja svjedoči o tome da su pojedine vlade država u regionu djelovale kao ruski proksi, samo se deklarativno zalažući za evropske i evroatlantske vrijednosti i integriranje njihovih država u EU i NATO. Udaljavanje Crne Gore od realizacije ciljeva iz njene evropske agende i relativizacija njenog kredibiliteta u NATO u periodu mandata 43. Vlade Crne Gore (koja se uglavnom nalazila u tehničkom mandatu), uz istovremeno prihvatanje nejasnih inicijativa osmišljenih u Beogradu, predstavlja upozorenje i smjernicu za 44. Vladi o tome u kom pravcu ne bi trebalo ići. Uključivanje u vladu proruskih i prosrpskih partija otvoreno antizapadne orientacije ne bi se moglo tumačiti kao korak u pravom smjeru.

6. Reference

- 1.** Putin je najavio kraj unipolarnog svijeta koji je uspostavila Amerika nakon kraja hladnog rata, kao i neprihvatanje daljeg širenja NATO saveza ka istoku Evrope.
Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy, Presiden of Russia, 10. Februar 2007, Dostupno na: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>
- 2.** EU response to Russia's invasion of Ukraine, European Council, Dostupno na:
<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/>
- 3.** Brand Finance svake godine izrađuje opsežnu studiju godišnju studiju o indeksu meke moći, odnosno snage svake države kao brenda. *Global soft power index*, Brand Finance, Dostupno na: <https://brandirectory.com/softpower/>
- 4.** Eurostat, EU trade with Russia latest developments,
Dostupno na: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_trade-with_Russia_-_latest_developments&stable=0&redirect=no](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_trade_with_Russia_-_latest_developments&stable=0&redirect=no)
- 5.** Marokhovskaya Alesya, Dolinina Irina, Savina Sonya, *Inside the Censorship Machine*, Important Stories, 8. Februar 2023, Dostupno na: <https://istories.media/en/stories/2023/02/08/inside-the-censorship-machine/>
- 6.** Bonch-Osmolovskaya Katya, Dolinina Irina, Uzhvak Polina, Savina Sonya, Marokhovskaya Alesya, Korotkova Anastasia, *How Roskomnadzor Protects Putin's Power*, Important Stories, 8. Februar 2023, Dostupno na: <https://istories.media/en/stories/2023/02/08/how-roskomnadzor-protects-putins-power/>
- 7.** Reuters, *Russia fights back in information war with jail warning*, 4. Mart 2022, Dostupno na: [https://www.reuters.com/world/europe/russia-introduce-jail-terms-spreading-fake-information-about-army-2022-03-04/#:~:text=MOSCOW%2C%20March%204%20\(Reuters\),over%20the%20conflict%20in%20Ukraine.](https://www.reuters.com/world/europe/russia-introduce-jail-terms-spreading-fake-information-about-army-2022-03-04/#:~:text=MOSCOW%2C%20March%204%20(Reuters),over%20the%20conflict%20in%20Ukraine.)
- 8.** de Oliveira Astrid Prange, *A new world order? BRICS nations offer alternative to West*, Deutsche Welle, 4. Oktobar 2023, Dostupno na: <https://www.dw.com/en/a-new-world-order-brics-nations-offer-alternative-to-west/a-65124269>
- 9.** Savage Susannah, *Russia killed off the Black Sea grain deal. What happens now?*, Politico, 17. Jul 2023, Dostupno na: <https://www.politico.eu/article/russia-ukraine-war-black-sea-grain-deal-food-export/>
- 10.** DW, *Russia's Putin promises free grain for 6 African countries*, DW, 27 July 2023, Dostupno na: www.dw.com/en/russias-putin-promises-free-grain-for-6-african-countries/a-66364237
- 11.** European Commission, Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology, *Digital Services Act – Application of the risk management framework to Russian disinformation campaigns*, Publications Office of the European Union, 2023, Dostupno na: <https://data.europa.eu/doi/10.2759/764631>
- 12.** Österreichs Bundesheer, *War for Ukraine - First Conclusions from 2022 and New Challenges* 2023, YouTube, jul 2023, Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=pSrdnGwtM-4>.

Rat uživo - Rat uživo, Telegram, Dostupno na: <https://t.me/s/rat1uzivo>.

13. Ministry of Defence of the Republic of Serbia, "Profesor Dugin: Srbi su 1999. probudili mnogopolarni svet," 24. Novembar 2019., Dostupno na: <https://www.mod.gov.rs/lat/14739/profesor-dugin-srbi-su-1999-probudili-mnogopolar-ni-svet-14739>.

14. Centar za građansko obrazovanje, *EPCG i Air Montenegro javna preduzeća sa najviše izdvajanja za medijske usluge u 2022.*, 7. avgust 2023, Dostupno na: <https://cgo-cce.org/2023/08/07/epcg-i-air-montenegro-javna-preduzecka-sa-najvise-izdvajanja-za-medijske-usluge-u-2022/>.

15. Radio Slobodna Evropa, *Smenjen ministar koji je pozivao da Srbija uvede sankcije Rusiji*, 11 Jul 2023, Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/rade-basta-nepoverenje-ministar/32499019.html>

16. Sputnik Srbija, *Otkriven Spomenik srpskim i ruskim herojima u Beogradu*, You Tube, septembar 2023, Dostupno na: https://www.youtube.com/watch?v=tF_RVHLCdW4

17. ZooM Vesti Uzice, *Bocan Harčenko poseta Čajetini i fabrići Zlatiborac*, You Tube, maj 2023, Dostupno na:

18. Lukač Davor, *Slovenska braća i njihove kese*, Vreme, 28. Mart 2023, Dostupno na: <https://www.vreme.com/vreme/slovenska-braca-i-njihove-kese/>

19. Insajder, *Vučić o aferi „ruski obaveštajac“: Uveren sam da Putin nije bio obavešten, ne menjamo odnos prema Rusiji*, 21. Novembar 2019., Dostupno na: <https://insajder.net/arhiva/vesti/vucic-o-aferi-ruski-obavestajac-uveren-sam-da-putin-nije-bio-obavesten-ne-menjamamo-odnos-prema-rusiji>

20. Radio Slobodna Evropa, *Ruski opozicionar za RSE: Moj kolega je uhapšen nakon sastanka u Beogradu*, 9. Decembar 2021., Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/rusija-opozicija-srbija-vladimir-kara-murza/31601733.html>

21. Radio Slobodna Evropa, *Ruski opozicionar Kara-Murza tvrdi da mu u zatvoru ne dostavljaju poštu*, 18. jun 2023., Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/kara-murza-zatvor-pisma/32464724.html>

22. Radio Slobodna Evropa, *Srbija i rusko naouružavanje: isporučeno i najavljeno*, 3 decembar 2021. Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/kara-murza-zatvor-pisma/32464724.html>

23. Vukićević Jasna, *Izazovi za Crnu Goru od priliva ruskih migranata*, Radio slobodna Evropa, 7. April 2023., Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-rusi-migraciye/32349003.html>

24. Vukadinović Dejana, *Crna Gora i Rusija: Proterivanje ruskih diplomata i istraga o špijunaži - šta znamo do sada*, BBC na srpskom, 30. septembar 2022., Dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-63088427>

25. Sputnik Srbija, *Ruski ambasador u Crnoj Gori: Podgorica ne shvata kolika će šteta biti od antiruskih koraka*, 4. Oktobar 2022, Dostupno na: <https://lat.sputnikportal.rs/20221004/ruski-ambasador-u-crnoj-gori-podgorica-ne-shvata-kolika-ce-steta-bititi-od-antiruskih-koraka-1144014702.html>

26. Miloš Rudović, *Od uvođenja sankcija Rusiji, Crna Gora zamrzla stan od 33 kvadrata i dio područja*, Radio Slobodna Evropa, 2. Novembar 2023, Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-sankcije-rusija-ukrajina-rat/32667189.html>

27. European Parliament, *Foreign interference in all democratic processes in the European Union, including disinformation*, 1. Jun 2023, Dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0219_EN.html

28. Portal Analitika, Abazović: *Nikad uticaj Rusije na Crnu Goru nije bio manji nego u prethodnih godinu*, 20. jun, 2023, Dostupno na: <https://www.portalanalitika.me/clanak/abazovic-nikad-uticaj-rusije-na-crnu-goru-nije-bio-manji-nego-u-prethodnih-godinu>

29. CDM, *Podržavaoci Rusije spriječili nastup ukrajinskog benda u Budvi, Ambasada Ukrajine: Alarmantan signal za sve*, 15. Februar 2023., Dostupno na: <https://www.cdm.me/politika/podrzavaoci-rusije-sprjecili-nastup-ukrajinskog-benda-u-budvi-ambasada-ukrajine-alarmantan-signal-za-sve/>

30. Spoluprace StB KGB, *Ústav pro studium totalitních režimů*, Dostupno na: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/clanky/stb-kgb-spoluprace2.pdf>

31. Press, *Patrijarh Kiril i mitropolit Joanikije služili liturgiju u Moskvi*, 18. Oktobar 2022, Dostupno na: <https://press.co.me/patrijarh-kiril-i-mitropolit-joanikije-sluzili-liturgiju-u-moskvi/>

IMPRESUM

IZDAVAČ: Digitalni forenzički centar

GLAVNA I ODGOVORNA UREDNICA: Azra Karastanović

AUTORI: DFC tim

DIZAJN I PRIPREMA ZA ŠTAMPU: Ana Đurković

TIRAŽ: 100 primjeraka

ŠTAMPA: Piccolo Print Podgorica

СИР - КАТАЛОГИЗАЦИЈА У ПУБЛИКАЦИЈИ
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА ЦРНЕ ГОРЕ, ЦЕТИЊЕ

ISSN 2831-2384 = DFC ANALIZA
COBISS.CG-ID 21670404

Ovaj projekt finansira Ambasada SAD u Podgorici. Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koji su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Stejt dipartmenta/Vlade SAD.

